

ÁPRILY LAJOS KÖLTÉSZETE.

HA CÉHBE tömörülnének a különféle művészeti stílusok képviselői, Áprily a *gyémántkőszőrűsök*, vagy ha úgy tetszik az *aranymosók* csoportjába tartoznék. Abba a művészgárdába, mely nem a bő termékenység jelképét szőné zászlajába, hanem finoman ötvözött címerpajzs mögött csoportosulna, kis rakományú tarisznyával, de a kis rakomány valódi elefántcsont, vagy akár korintuszi, vagy déloszi ékességekkel lenne tele.

Áprily másfélvétizedes költői műve, mely most egy kötetben összegyűjtve lát napvilágot*, szép alkalom költészeete belső lényegének és művészi formájának szemléletére. Tizenöt év más költőtípusnál nagyobb verssummát eredményezhetne, de Áprily a finom gonddal alkotó és hasonló kiválasztással dolgozó költők közé tartozik, akihez minden közelebb áll, mint a gyors rögtönzés, a nagy termékenység. Az ő költői ideálja: *kevés verset adni, de minden versalkatrészben a legteljesebb művészi megvalósítást.*

Architektonikus líra ez. Kemény felépítettség határozza meg, de legcsekélyebb mértékben sem merül ki az érzéketlen szerkezet világában. Egyenes vonalú, zárt formaalkotása: *a parnasszien erdélyi kivirágása.* A zárt parnasszien formák keretein belül valami sajátos muzsikája van sorainak. Szinte a szimbolizmus zenei eredménye ez, magának a szimbolikus vers-teremtésnek mélyebb felszívása nélkül. S ezekbe a zenével megalkotott vers-épületekbe olyan színfoltokat rak, melyek viszont már az impresszionista festményeket juttatják eszünkbe. A forma asktétikus tiszteletéből származik költészeete, anélkül, hogy l'art pour l'art kultusszá merevülne. A Leconte de Lisle-ek különös magyarállomását tanulmányozhatjuk nála: az individuális parnasszien formákban — mint látni fogjuk — Erdély tájai oldódnak fel.

* * *

Lelkének iránytűje két sarkpont felé mutat. Műformájának szigorúan felépített, zárt világában megjelenő zenei és festői elemeivel párhuzamosan, — melyre már utaltunk és részletesen is ki fogjuk fejteni — *erős intellektuádliz-mussal*, mely *bensőséges melankólia* nyilatkozik meg.

Áprily műveltsége mindenestől érvényre jut költészetében. Versalkotása sajátosan intellektuális költőre vall. Külsőségesnek tetsző verscímek (*Antigone, Jozafát, Opitz Mártonhoz, Ikaros, Beethoven halála, Arythmia*, stb.) épügy erre utalnak, mint verseiből kiragadott mondatok, vagy egy-egy egész költeménye. Még a halott Ady emlékének is klasszikus hangulatban állít emléket. Intellektuális versalkotó módját nagyszerűen kifejezésre juttatja, mely egyik legszebb költeménye.

* *Az aranymosó balladája.* Kecskemét, 1934.

... S amikor a nap láng-arany szekéren
a borszínű tenger-habokhoz ért,
kigyúlt a harc a patamarta téren
s égig csapott a holt Patroklosért.

És vég nélkül viharzott róna-hosszat:
pajzs öble döng és dárda-hegy zuhog,
zivatarától sírva hajladoznak
a vérbe gázolt tamariskusok.

És túl szekér-dörgésen, harci lármán,
szítók közül a győzelem kicseng:
«Mienk!» üvölti s ittasul a dardán
s a myrmidon rá visszazúg: «Mienk!»...

... Patroklos alszik. Barnabőrű testét
vér szallagozta s roncsoló kerék.
Bozontos melléről durván leszedték
napcsillogású büszke fegyverét.

Ő itt a béke szent holtak-szigetje,
dühödt sörényű tengerár felett,
márvány-öböl, amelyben számkivetve
a némaság örök horgonyt vetett.

(Patroklos alszik,
A halott Ady emlékének.)

Műveltségének emlékképei jelzik legtöbbször költészetének külső felületét s ebben a kultúrvagyomban oldja fel lírai mondanivalóját. Formájának tárgyilagos felépítése szinte fátylat borít alanyiségára, de a lírai alapélmény a forma szemérmes objektívizáló jellege ellenére is minden versében ott van. Van úgy, hogy egy-egy alcímbe (m. f.), vagy egy-egy odavetett képben éreztetni ki, máskor csak az *Antigone*, *Marathon*, vagy *Ikaros* kifejező képek mélyén lüktető feszültségből véljük kiérezni. Nem kitérő, mindent szubjektívizáló líra ez, ellenkezőleg, a legmélyebb lírai mondanivaló is objektív köntösben jelenik meg nála.

Ez a szemérmes, minden naturalisztikus kitérőléstől távol álló poézis azonban egyáltalában nem jelenti a líra tagadását. Sőt, olyan költői egyéniséggel van dolgunk, akinek művészi mondanivalói egyedül a líra területére szorítkoznak. Méltán várhatnánk Áprily-tól, — objektív versformáló készségének tudatában —, hogy epikus, vagy drámai formában dolgozzék fel székely népmondát, vagy helyi történetet. De erre mindeddig hiába vártunk s ezután is aligha fogunk tőle kapni. *Álom a vár alatt* című verse mögött *Rapsonné mondája* áll, de itt sem a mondát dolgozza fel. Versének csak alapköve *Rapsonné mondája*, — épúgy, mint máskor Patroklos, vagy *Antigone*, — melyre lírai alapélményét építi.

Az a lírai hang, amely költészetének alaphangját megadja: bizonyos *melankólikus érzelemvilág*. Mindenre ránehezülő hangulat ez. Tekintete az *őszre*, a *mulandóságra* szegeződik. Egyénisége inkább a *naplementére* reagál, mint a *hajnalra*. S ha egyszer-egyszer a *tavaszi* ihlet is írásra, megnyugtató hangulatok után ismét visszatér megszokott rezignáltságához.

A kunyhóm vadvirágos réten áll,
harangvirágos, kék tündér-határon.
A csillém minden reggel messze száll
és minden este újra visszavárom.

Tündér-határon túl csillagmohos
erdő-homályban tompán zeng a tárna.
A csillém minden reggel arra száll,
s megáll titokzatos kincsekre várva.

S ha néha tárna-súllyal érkezik,
olyan mámorral dús a ritka este,
dalol a hálám: ó áldott a sok
parányi csákánytól kérges kezecske.

Áldott a csille, mert élembe hull
emberkéztől, sugártól szűz aranyja,
s áldott a kedvem is, mert újra cseng
tengerfenékről fölmerült harangja.

De máskor — annyiszor! — olyan fukar,
írígy kezekkel várják túl a törpék,
szomjú ölébe mitse töltenek,
hogy a kedvem harangját összetörjék.

Hegy árnya nő, madárka-szó csitul
s régóta várok már az alkonyatra,
s a fák fölött a csille fölmerül:
vajjon mit hoz, mi titkot tartogat ma?

Megáll s kilendül páros ajtaja,
mint két szomorú szárny az esti pillén —
s kezem csalódva visszahull: megint,
megint üresen érkezett a csillém.

(*Tündér-határon,*)

Szinte jelképesse szélesedik költészetében az *ősz*, a *komor havas*, a *mulandóság*: valósággal *Grieg muzsikája* bontakozik ki az erdélyi levegőben. (*Ősz*, *Szeptember*, *Őszi monológ*, *Naplemente*, stb.) Nyugodt, csendes, rezignált érzést sugároz ez a poézis. Képei, hasonlatai is az őszi természettől, a havasoktól nyerik színompájukat. A természet is ilyen komor színben jelenik meg nála. Itt találkozunk költészetében a Kemény Zsigmondok, a Nyírók természetlátásával. Sötét természetérzéke a sajátos erdélyi művészek sorába állítja. Makkai Sándor Kemény Zsigmondról írván (*Kemény Zsigmond lelke*, *Napkelet*, 1926.), abban véli fölfedezni ennek a nagy regényírónak erdélyiségét, hogy *a tragikum komorságában látja még a természetet is*.

Áprily sötét természetérzékében is Erdély levegője nyilatkozik meg. De, hogy ebben a komor természetszemléletben megnyilatkozó melankóliában ott élne tiroli származásának szentimentális ellágyulása, — mint egyesek szeretnek rá hivatkozni — talán erőszakosan ki lehetne elemezni? Hisz maga

Áprily is utal rá (*Karmester-ös.*). Ha természet felé nézésében benne is van a tiroli vér szemléleti öröksége, amit lát : az az erdélyi természet — s ki tagadhatja — amit kifejezésre hoz : Erdély természeti képei. Az az életérzés, amely Tirolban érzelmes citeraszót revelálna, erdélyi levegőből táplálkozó poézisében keménybűgású csellóhangot teremt.

* * *

Mindazok, amiket az előzőkben Áprily költészetének belső, emberi lényegére vonatkozólag elmondottunk, szerves megfelelői az ő Erdélyben kifejlődött parnasszien költészetének.

Ő is, mint bármelyik francia parnasszien költő, szívesen rejti lírai mondanivalóit klasszikai témákba. A tragikus tájak leírásában érzi magát otthon. Tiszta, csiszolt nyelvalkotású költészetében feltétlen művésze a formának. Minden szó, minden árnyalat súlyos művészi probléma nála. S épügy, mint Heredia, Sully Prudhomme, vagy Leconte de Lisle, rengeteg szonettet írt, különösen pályája elején. Azonban, ha Áprily költészetét behelyezzük a magyar parnasszien menetébe, sajátos egyéni és ugyanakkor egészen magyar habitust szemlélhetünk nála. Ez a stílusjelenség is, — mint nálunk minden nyugati törekvés — pár évtizedes elkéséssel jelenik meg. Franciaországban reakció volt ez a stílus a romanticizmusra, viszont nálunk egyáltalában nem lehetett ilyen reaktív jellege. Arany János után, akinek munkássága távoli hasonmásában szinte már a *szemérmes parnasszient* jelenti Magyarországon, inkább folytonosságot jelent ez a stílus, mint ellenhatást. Persze a folytonosság is jelent újítást, ha nem álló epigonizmus s az Arany-izlést folytató parnasszien újítását sem szükséges magyarázni. Ahogy a parnasszien, mint költői életforma és művészi stílusjelenség nálunk visszhangra talál, már nem lehet kizárólag az a jellege, mint pár évtizeddel azelőtt szülőországában. Hozzánk majdnem együtt érkezik az *impresszionizmussal* és a *szimbolizmussal* és azoknál a költőknél, akik nálunk a parnasszien formáktól indulnak el, már épügy megjelenik az impresszionizmus és a szimbolizmus leszűrt eredménye, mint ahogy alkotásmódjukat meghatározta a parnasszien. Így Áprilynál is.

Ezek a *stílustalálkozások* teremtik meg voltaképpen költői egyéniségét. Ahogy a szimbolizmus beleolvad parnasszien formájába, úgy érnek költeményei minden melankóliájuk ellenére férfias alkotásokká. Kemény felépítettségű verseiben érzelmvilága erős vázat kap : az a mondanivaló, amely más köntösben lágy érzelmességgé olvadna szét, itt kemény körvonalakat nyer. De, mint utaltunk rá, nemcsak zárt architektura és érzelem ez a költészet. Természeti képei sajátos, szinte impresszionista színfoltokat adnak.

Ne haragudj. A rét deres volt,
a havasok nagyon lilák
s az erdő óriás vörös folt,
ne haragudj, nem volt virág.

(Ajánlás.)

Az efféle impresszionista tájképfestő ecsetéről való színárnyalatok adják verseinek hangulatát. Hasonlóképpen ebbe a stílus kategóriába tartozik az is, hogy rengeteg színt és fényt jelentő szót használ. Ahogy a szimbolizmus első hírhozója, Rimbaud, fölfedezve a betűk zenei értékét, verset ír a *Magánhangzók-ról*, úgy ihleti Áprily-t egy-egy zenei hangzású név, vagy különös muzsikájú természeti tünemény — írásra.

Hó esett. A tar hegy orma
 habfehéren integet.
 Erdőkből a hó leűzött
 őszapókat, pintyeket.
 Almafánk és csipkebokrunk
 madarak tanyája lett...
 Walter von der Vogelweide
 lelke szállt a kert felett.

(Madarak.)

De mindezek az impresszionista nyomok és verseinek a szimbolizmus zenei eredményeihez kapcsolódó muzsikája mellett, az impresszionista versformálástól épügy távol marad költészete, mint a szimbolizmus érvényrejutásától. Ennek a két stílustörekvésnek csak a parnasszusi versalkotáshiba beleférő jelenségeit találjuk meg nála. Az impresszionizmus és a szimbolizmus csupán színezi parnasszien formáit.

Áprily eddigi verstermése hasonló jelleget képvisel a magyar parnasszien történetében, mint a szintén ebből az iskolából kisarjadzó alföldi Juhász Gyula költészete. Baróti Dezső írja erről a költőről (*Juhász Gyula, Szeged, 1933.*), hogy a parnasszien nyugalom zárt formavilágából és az ezzel kapcsolatos kultúrinspirációktól egyenest vezetett útja a népi vallásosság elemeihez és a szegedkörnyéki nép kincseihez. Hasonló jelenségeket találhatunk Áprilynál is. Anélkül, hogy versformáinak jellege lényegesen megváltoznék, költészetének szinte arisztokratikus, szeplőtelen stílusában bukkan Erdélyre. Fejlődésének során nem elégszik meg azzal, hogy erdélyi képeket adjon, hanem valósággal feloldódik munkássága az erdélyi hivatásban. Megírja azt a költeményét, mely mottója lett az új erdélyi irodalomnak, valósággal a transzilvanizmus mellett téve vallomást: a *Tetőn-t.*

Ősz nem hordott még annyi árva lombot,
 annyi riadt szót: «Minden összeomlott...»

Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem,
 vasárnap reggel a hegyekre mentem.

Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan.
 Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan.

Időkbe látó, meztelen tetőjén
 tisztást vetett a bujdosó verőfény.

Ott lenn: zsi bongott még a völgy a láztól.
 Itt fenn: fehér sajttal kínált a pásztor.

És békességes szót ejtett a szája,
 és békességgel várt az esztenája.

Távol, hol már a hó királya hódít,
 az ég lengette örök lobogóit.

Tekintetem szárnyat repesve bontott,
 átöleltem a hullám-horizontot

s tetőit, többet száznál és ezernél —
 s titokzatos szót mondtam akkor:

Erdély... Tolnai Gábor.